

ІНСТИТУТ ЦЕРКОВНОЇ МУЗИКИ УКУ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ім. І. КРИП'ЯКЕВИЧА
НАН УКРАЇНИ

Воскресні богослужіння київського Октоїха 1629 року

(доповненого текстами піснеспівів
українських джерел XVII–XVIII ст.)

Видання підготували
Марія Качмар, Юрій Осінчук

Редактор *Юрій Ясіновський*

Львів 2025

Автори: *Наталія Бондар, Марія Качмар, Іван Міщенко, Максим Тимо, Юрій Осінчук*
Рецензенти: *Наталія Сиротинська, Ярослав Мельник*

Воскресні богослужіння київського Октоїха 1629 року (доповненого текстами піснеспівів українських джерел XVII–XVIII ст.) / упор. М. Качмар, Ю. Осінчук, відп. ред. Ю. Ясіновський. Львів : Манускрипт, 2025. 310 с.

ISBN

Октоїх 1629 р. є літургійною книгою Київської Церкви із збереженням української редакції церковнослов'янської мови. У презентованому виданні тексти Октоїха воскресних богослужінь вечірні та утрени восьми гласів для цілісності доповнені відповідними жанрами з літургійних книг XVII–XVIII ст., зокрема ірмосами, прокимнами, псалмами, кондаками тощо. Відтворення саме української редакції літургійних текстів слугує відродженню церковного співу Київської Церкви XVII ст. і є важливим кроком для майбутніх студій фахівців-гуманітаріїв – філологів, літургістів, мистецтвознавців, істориків церкви тощо.

The Octoechos of 1629 is a liturgical book of the Kyiv Church in Ukrainian Redaction of the Church Slavonic language. In the presented edition, the texts of the Octoechos are supplemented with appropriate genres from other liturgical books of the 17th–18th centuries, in particular irmoi, prokimena, psalms, kontakia, etc. The reproduction of the Ukrainian edition of the liturgical texts serves the purpose of the revival of the church singing of the Kyiv Church of the 17th century and is also an important step for further studies by humanities specialists – philologists, liturgics scholars, art historians, church historians, etc.

*Видання здійснене за сприяння
Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті
та завдяки фінансовій підтримці професорів-емеритів
університету Альберти Наталії Пилип'юк та Олега Ільницького
Canadian Institute of Ukrainian Studies UNIVERSITY OF ALBERTA*

Institute of Church Music UCU

ISBN

Київський Октоїх 1629 року

Зміст

Preface	7
<i>Марія Качмар</i> Передмова	8
<i>Наталія Бондар</i> Київський Октоїх друку Спиридона Соболя 1629 р. і кириличні видання Октоїхів XV–XVIII ст. в традиції Київської митрополії	19
<i>Юрій Осінчук</i> Мовні особливості текстів Октоїха 1629 р.	27
<i>Марія Качмар</i> Нотні зразки видання	32
Список стародруків та нотних джерел	36
Бібліографія	37
Принципи відтворення текстів	42
Октоїх воскресний	
Глас 1. Вечірня у суботу	45
Утреня у неділю	47
В неділю блаженні	65
В неділю ввечері	66
Глас 2. Вечірня у суботу	68
Утреня у неділю	70
В неділю блаженні	82
В неділю ввечері	83
Глас 3. Вечірня у суботу	86
Утреня у неділю	88
В неділю блаженні	102
В неділю ввечері	103
Глас 4. Вечірня у суботу	105
Утреня у неділю	107
В неділю блаженні	123
В неділю ввечері	124

Глас 5. Вечірня у суботу	127
Утреня у неділю	129
В неділю блаженні	145
В неділю ввечері	145
Глас 6. Вечірня у суботу	149
Утреня у неділю	151
В неділю блаженні	168
В неділю ввечері	169
Глас 7. Вечірня у суботу	171
Утреня у неділю	173
В неділю блаженні	189
В неділю ввечері	190
Глас 8. Вечірня у суботу	192
Утреня у неділю	194
В неділю блаженні	209
В неділю ввечері	210
Євангельські стихири та світильні	212
Вечірня: послідування із служебника 1639 р.	220
Утреня: послідування із служебника 1639 р.	245
Піснеспіви Вечірні та Утрені	
з українських нотованих ірмологіонів XVII–XVIII ст.	277
Іван Міщенко, Максим Тимо	
Інципітарій слов'яно-грецьких текстів	295
Додаток: Словник поширених слів під титлами	305
Відомості про авторів	310

Preface

The early printings of the Kyiv Church of the 17th century are unique monuments of church liturgical practice. The significance of the Ukrainian version of the texts was highlighted by such prominent linguists of the past as Metropolitan Hilarion (Ivan Ohienko), Dr. Stepan Smal-Stotskyi, Kost Kysilevskyi, and our contemporaries – Fr. Rafail Turkoniak, Hryhorii Pivtorak, Viktor Moisiienko, Michael Moser, Liudmyla Hnatenko.

The restoration of these texts in the printed edition of *The Octoechos* of 1629 will make an ancient tradition accessible to linguists, liturgists, and practitioners of Ukrainian church singing and will find its continuation both in the study and performance of the texts. The publication focuses on reproducing the monument, as well as the full cycle of liturgical singing. Therefore, it is printed with additions to certain parts of the texts from other sources, namely: irmos from the *Irmologion* of 1723, full texts of prokimena and psalms from the *Book of Hours* of 1625, the *Kyiv Psalter* of 1643, and the texts of Vespers and Matins from the *Service Book*, Kyiv 1639.

The main body of work was carried out by Mariia Kachmar, who processed the texts of the hymns, added content from various sources, mainly from notated ones – in the section *Sheet Music Samples For the Edition* and *Vespers and Matins from Ukrainian irmologies of the 17th–18th centuries*, compiled the contents of the edition, incipitary, and typed texts. Yurii Osinchuk also contributed significantly by proofreading the Church Slavonic texts of the edition, arranging the *Principles of Reproducing the Typed Text*, elaborating on Ukrainian features in the Church Slavonic text, and conducting scientific research on the *Linguistic Features of the Texts of the Octoechos of 1629*. Natalia Bondar assisted with digitized versions of the editions, literature searches, and authored the article *The Kyiv Octoechos Printed by Spyridon Sobol in 1629 and Cyrillic Editions of the Octoechoi of the 15th–18th Centuries in the tradition of the Kyiv Metropolis*.

Also provided are the texts of Sunday Vespers and Matins from the *Octoechos* of 1629, as well as the unchanged parts of Vespers and Matins from the 1629 service, and musical samples of the main hymns preserved in the Ukrainian manuscript *irmologies* of the 17th–18th centuries.

At the end, the book contains the *Incipitary* of the Church Slavonic texts of the *Octoechos* alongside their Greek counterparts, elaborated by Maksym Tymo and Ivan Mishchenko. Additionally, included are the bibliography and the dictionary of common abbreviated words ‘under the titlo’.

Марія Качмар

Передмова

Богослужбові книги (Октоїх, Тріодь постова і цвітна, Служебник, Анфологійон) є важливими джерелами історії пам'яток церковнослов'янської мови української редакції XVII ст. На цьому наголошували Іван Огієнко, Василь Німчук, Ярослав Ісаєвич та багато інших. Іван Огієнко підкреслював, що виникнення стародруків є важливим для культурно-історичного контексту та особливо мовознавчого процесу¹. Ярослав Ісаєвич вважав, що церковнослов'янські тексти літургійних стародруків відображали давню поезику і зберігали риси «архаїчних форм книжкової мови», яка сприймалася в Україні «в той час не як чужа, а як найвищий стиль рідної літературної мови... Церковнослов'янська мова мала особливий престиж як мова сакральна, що своїми засобами і можливостями виразу, за твердженням тодішніх українських книжників, не поступалася латинській і навіть грецькій»².

Історія стародрукованих кириличних видань літургійних книг починається з 1491 р., коли у Кракові у видавництві німця Швайпольта Фіоля з'являються Часослов і Октоїх³. Це видання заслуговує особливої уваги і у церковному-музичному сенсі. Піснеспіви октоїха організовано за гласами, тобто за суто музичним принципом, на що звернула увагу українська музикознавиця Олександра Цалай-Якименко⁴. На думку дослідників, Октоїх Фіоля, найбільш імовірно, надрукований з рукопису українського походження⁵, а від наступного Октоїха, виданого на українських землях у Дермані 1604 розпочинається і системне друкування текстів із вкрапленнями

елементів давньоукраїнської мови⁶. Після дерманського видання у Києві Спиридонієм Собоєм було видано Октоїхи 1628 та 1629 років, а згодом і у Львові (1630, 1639, 1640, 1644, 1686, 1689 роки), Чернігові (1682 рік) та у друкарні Києво-Печерської лаври (1699 рік)⁷.

Київське видання Октоїха 1629 року є зразком церковної богослужбової мови на українських землях. Згодом, на початку другої половини XVII ст. у Московії почалося виправлення церковних книг (т. зв. никонівська реформа). У цій московській редакції були внесені такі лексичні заміни, як: *церква* на *храм*, *свого* на *твого*, *безневисная* на *неневисная*, *немоцным* на *немоцствующым*, *дівця* на *діва*, *прохлажаши* на *орошаши*, *молитви* на *мольби*, *прадіди* на *праотци*, *мисленну* на *умную*, *путь* на *стезю* тощо.

Крістіан Ганнік, при виданні Слов'янського ірмологіону XVI ст. з порівнянням грецьких текстів та їх відповідників у старіших та новіших виданнях, за якими перекладали у Московії, відзначив, що вони не були досконалими⁸. Зразком виправлення орфографії текстів «новою церковнослов'янською» служила Граматика Смотрицького 1648 року, яка на той час «відображала московську мовну форму»⁹, бо була виправлена після українського видання 1619 р. Поруч з перекладами та орфографічними правками, деякі слова наслідували грецький стиль у словотворенні, а деякі слова замінялися новими лексемами.

мѣсленнѣю	ꙗмнѣю	νοητήν
ѣзмѣншѣмѣ	ѣзвѣльшѣмѣ	ἀπαλλάξαντι
совершѣнъ	всѣ цѣль	ὁλόκληρον
мѣдрѣцѣсѣ	вѣтѣствѣюща	ῥητορεῖον
прѣйтѣ	пѣшѣшѣствовати	πεζεῦσαι
шѣствовавъ	пѣшѣшѣствовавъ	πεζεύσας
проѣбразовѣ	проначертѣ	προδιεχάραξε
неклѣчѣмоваша	неѣрегѣша	ἀπεδοκίμασαν
погрѣжь	покрѣѣ	κατακαλύψας

⁶ І. Огієнко. *Дерманська друкарня*. Вінніпег 1925.

⁷ Кириличні стародруки 15–17 ст. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського: Каталог / Уклад. Н. П. Бондар, Р. Є. Кисельов, за уч. Т. М. Росовецької. Київ 2008, с. 59.

⁸ Ch. Hannick. *Das altslavische Hirmologion*: Edition und Kommentar. Freiburg i. Br.: Weiher 2006. Цю ж думку відстоював і А. Дмитриевский. Исправление книг при патриархе Никоне и последующих патриархах / Подготовка текста и публикация А. Г. Кравецкого. Москва 2004.

⁹ А. Andreev. *The Reform of the Hirmologion in Moscow in the 17th Century*: dissert... of Candidate of Theology. Saint Petersburg 2019, p. 100.

¹⁰ Там само.

¹ І. Огієнко. *Історія Українського друкарства*. Київ: «Либідь» 1921.

² Я. Ісаєвич. Виникнення та розвиток друкарства. *Історія української культури*, т. 2. Київ 2001. <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult241.htm/>

³ Я. Запаско. *Пам'ятки книжкового мистецтва: каталог стародруків, виданих на Україні*. Кн. 1: 1574–1799 / Я. П. Запаско, Я. Д. Ісаєвич. Львів: Вища школа 1984. https://gulevich.net/statiy.files/a/a8.files/book_1574_1700.htm

⁴ О. Цалай-Якименко. Музикознавство і педагогіка // *Історія української музики*, в шести томах, т. 1: Від найдавніших часів до середини XIX ст. Київ: Наукова думка 1989, с. 404.

⁵ Я. Ісаєвич. Мовний код культури. *Історія української культури*, т. 2. Київ 2001. <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult211.htm>

Після редагування богослужбових книг у Московії, київські видання забороняються і знищуються, натомість нав'язується інша богослужбова традиція. З 1784 року був виданий наказ «навчати студентів Київської академії чистої російської вимови богослужбових текстів. Книжки українського друку повідбирали й багато попалили, а замість них запроваджували нові, московського видання, вже з російськими наголосами. І по всіх церквах наказали, щоб дяки та священники читали й правила служби Божі «голосомъ свойственнымъ російскому нарѣчію»... і по церквах стали вимовляти церковнослов'янське з російською вимовою; правда, далеко не скрізь, і українська вимова таки лишалася аж до половини XIX століття»¹¹.

Відтак повернення текстів Київської Церкви є особливо актуальним у наш час. Різницю між давньою богослужбовою мовою України та новітньою церковнослов'янською в московській редакції висвітлює Ганна Куземська у своїй праці «Якою мовою молилася давня Україна». На зміну системи наголосів також звертають увагу автори методичних посібників «Всенічне бдіння» та «Божественна Літургія»¹²:

Українська редакція Московська редакція

Царю	Царю
Утішителю	Утѣшителю
ім'я	імя
твого	твоего
моєго	моего
пречестное	пречестное
доброту	доброту
чуждую	чуждую
відомія	ведомія
опечалих	опечалих
свадих	свадих

13.

В Октоїху 1629 року, в порівнянні з пізнішими виданнями на українських землях (київський друк 1699 року, почаївські чи, до прикладу, львівський Октоїх 1895 року¹⁴), наголоси зберігаються: твоЕго замість пізнішого твоєО, родИла замість родилА, божествЕнний замість божЕственний. Нами було відібрано декілька стародруків, і на основі текстів **4 гласу стихир на Господи возвах** створена таблиця спільних і відмінних слів:

Вільно 1582, арк. 43	Москва 1594, арк. 713	Дермань 1604, арк. 121	Київ 1628, арк. 71	Київ 1629, арк. 98	Львів 1895, арк. 581
твоѣмъ	твоѣмъ	твоѣмъ	твоѣмъ	твоѣмъ	твоѣмъ
кланѣемѣ	кланѣемѣ	кланѣемѣ	кланѣемѣ	кланѣемѣ	кланѣемѣ
обнови	обнови	обнови	обнови	обнови	обнови
родъ	ѣтѣтѣтѣ	ѣтѣтѣтѣ	ѣтѣтѣтѣ	ѣтѣтѣтѣ	ѣтѣтѣтѣ
нѣсний вѣ	на нѣла вогхѣдъ	на нѣла вогхѣдъ	на нѣла вогхѣдъ	на нѣла вогхѣдъ	на нѣла вогхѣдъ
ѣднъ	ѣднъ	ѣднъ	ѣднъ	ѣднъ	ѣднъ
блгн	блгъ	блгъ	блгъ	блгъ	блгъ
раздрѣши	раздрѣши	раздрѣши	раздрѣши	раздрѣши	раздрѣши
на дрѣвѣ	на дрѣвѣ	на дрѣвѣ	на дрѣвѣ	на дрѣвѣ	на дрѣвѣ
рагтерзѣ	рагтерзѣ ѣ	рагтерзѣ ѣ	рагтерзѣ ѣ	рагтерзѣ ѣ	рагтерзѣ ѣ
тѣмѣ	его рѣдн	его рѣдн	его рѣдн	его рѣдн	тѣмѣ
покланѣемѣ	кланѣемѣ	кланѣемѣ	кланѣемѣ	кланѣемѣ	кланѣемѣ
вѣпѣмъ тн	вопѣмѣ	вопѣмѣ	вопѣмѣ	вопѣмѣ	вопѣмѣ
братѣ	братѣ	братѣ	братѣ	братѣ	братѣ
раздрѣши	раздрѣши ѣ	раздрѣши ѣ	раздрѣши ѣ	раздрѣши ѣ	раздрѣши ѣ
нзо	нзо	нзѣ	нзѣ	нзѣ	ѿ
мнрѣ	мнрѣ	мнровн	мнровн	мнровн	мнрѣ
даровѣ	даровѣ	даровѣ	даровѣ	даровѣ	даровѣ
вѣпоѣмъ	вогпоѣмъ	вѣпоѣмъ	вогпоѣмъ	вогпоѣмъ	вогпоѣмъ

На думку І. Огієнка, в Україні споконвіку «знали свій власний наголос слів, відмінний від наголосу інших слов'янських народів; цього свого наголосу Українська Церква міцно дотримувалася аж до половини XVII-го віку»¹⁵. А з кінця XVIII ст. українську систему наголосу та вимови на українських землях поступово замінювала московська церковна вимова¹⁶.

¹⁴ Львівський Осмогласник 1895 р., передрукований та перевиданий як Октоїх. Нещодавно перевиданий під назвою Октоїх. Львів: Свічадо 2016.

¹⁵ І. Огієнка. *Українська вимова богослужбового тексту в XVII віці*: Нарис з історії української фонетики. Варшава 1926, с. 19.

¹⁶ М. Скаб. *Церковнослов'янська мова української редакції*: посібник. Чернівці: Технодрук 2020, с. 438. Також, про важливість церковнослов'янської мови української редакції висловлюється професор Віденського університету проф. Мозер: Мозер М. Церковнослов'янська мова української редакції в дзеркалі міжнародної славістики // *Balkanica et Slavica* (2022/ 2(2) 133-142.

¹¹ І. Огієнка. *Українська вимова богослужбового тексту в XVII віці*. Варшава «Елпіс» 1926, т. I, с. 9–32; Його ж: *Як Москва знищила волю друку Києво-Печерської Лаври*. Варшава: Видавництво «Українська Автокефальна церква» 1921.

¹² Всенічне бдіння: велика вечірня, літія, утрєня, час перший. Методичний посібник для священослужителів і читців, українська вимова богослужбових текстів. Чернівці–Дніпро–Київ 2019, с. 61–67.

¹³ А. Пономаренко. Досвід української транслітерації церковнослов'янських текстів // *Наукові записки БІН ДЦ*, №6, 2019, с. 487. Про систему наголосів та їх природність у творчості Т. Шевченка пише Лідія Гнатюк; опираючись на дослідження І. Огієнка підкреслює послідовність зміни акцентів у словах: дієсловах із *-ати*, прикметників із *-енн-*, *-анн-*. Дослідниця підкреслює те, що у Граматиці Смотрицького 1619 р. зберігалася українська акцентуаційна система, яка була згодом змінена; див.: Л. Гнатюк. Акцентуаційні особливості української редакції церковнослов'янської мови та їх відображення в текстах Г. Сковороди і Т. Шевченка // *Українське мовознавство* (2017/1) 6–9. [https://doi.org/10.17721/um/47\(2017\)](https://doi.org/10.17721/um/47(2017)).

Відтак «московська церква та синод цілі віки тихо й самовільно переправляли старослов'янські слова та форми на чисто російські. [...] А багато різних молитов, акафістів, служб окремим святим і ін. відправлялися вже не церковнослов'янською мовою, а просто архаїзованою російською мовою»¹⁷. І що важливо, як підкреслює Автор, «не відповідає науковій правді, ніби в нашій Православній Церкві Богослужби правляться староцерковнослов'янською мовою, – правляться вони новоцерковнослов'янською мовою російського походження. Ця нова церковнослов'янська мова для земель бувшої Росії й бувшої Польщі витворилася головно в XVIII і XIX віках... ось чому росіяни й боронять її, як оруддя русифікації українського й білоруського населення»¹⁸. Це стало причиною знищення українських друкарень, заборони абеток і граматик, як і псалтирів та ірмологіонів, що перестали бути навчальними книгами для шкіл, духовних семінарій та академій. Все це стирало межі між українською та московською лексикою, проте вищезазначені таблиці переконують у відмінності української традиції від московської на більш ранньому етапі, ніж були запроваджені редактовані тексти. І питання хомонії у київських текстах було вирішено без особливих труднощів і впорядковано згідно проспівування слів в українських ірмологіонах XVII–XIX ст. На думку професора Юрія Ясіновського, попри впровадження московської редакції у стародруках, саме рукописна ірмолойна практика Київської Церкви зберігала давню традицію текстів до XIX ст.¹⁹ Київську (українську) редакцію церковнослов'янських текстів зберігали і творці партесного багатоголосся XVII–XVIII ст., що давало змогу атрибуувати час походження того чи іншого твору, а також локалізувати твори київських композиторів, про що пише українська музикознавиця Ольга Шуміліна²⁰. Незважаючи на те, що у 2-й половині XVIII ст. у православних храмах і друкарнях використовувалася «нова», тобто московська редакція церковнослов'янських текстів, у творах Григорія Сковороди також зберігаються давньоукраїнські тексти, коли він цитує літургійний текст «отвержи убо житейську печаль» (слово було замінене на

¹⁷ І. Огієнко. *Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви*. Київ: Україна 1993, с. 79–80.

¹⁸ І. Огієнко. Що то таке церковнослов'янська мова // *Старожитності*. 1992, ч. 4, с. 7.

¹⁹ *Лаврівський невменний Ірмологіон кінця XVI століття*: Факсимільна публікація, коментар, дослідження / підготував Юрій Ясіновський, за участі Марії Качмар; редактор Крістіан Ганнік [=Київське християнство, т. 18; Історія української музики: Джерела, вип. 26]. Львів: УКУ 2019, с. 534–535.

²⁰ О. Шуміліна. Українська партесна літургія у контексті мовних традицій духовної музики XVII – першої половини XVIII ст. // *Українська музика* (2012/2) 90–98.

«попеченіє» у московській редакції)²¹. М. Жовтобрюх пише, що Г. Сковорода зберігав українську систему наголосів також у цитатах зі Святого Письма²². Зберігав подібну систему наголосів і Т. Шевченко, про що пише мовознавиця Лідія Гнатюк²³. Відтак церковнослов'янська мова слугувала зразком «високопоетичного» стилю і зберігала цей статус впродовж століть. Звідси й важливість збереження **української** (київської) вимови давніх літургійних текстів XVII ст., на що варто звертати увагу виконавців як в контексті богослужбової практики, так і концертного виконання.

Питання співаних літургійних книг та особливостей їх мови потребує окремого дослідження в українському мовознавстві. До сьогодні основна увага філологів спрямовується на видання давніх текстів Святого Письма, Апостола, Євангелія, Псалтиря, хоча варто звертатися і до поетичних літургійних текстів Октоїха, репертуар якого звучав на парафіях Київської митрополії щотижня, а у монастирях щодня під час вечірні, утрени та літургії.

На сьогодні бракує публікацій літургійних джерел церковнослов'янської мови, що вживалися у київських церквах за часів Петра Могили у XVII ст. Бракує і словників літургійної термінології²⁴ та дослідження правопису текстів церковнослов'янських співаних книг²⁵.

Публікація текстів Октоїха 1629 року дає змогу повернутися до текстів літургійних джерел Київської Церкви, жанрів літургійної творчості, які вивчалися у школах та академіях XVII ст.: стихир, канонів, тропарів, кондаків, антифонів, сідальних та ін.²⁶ та узгоджувалися з репертуаром нотолинійних ірмологіонів. Так, в нотному записі могла фіксуватися одна стихира, а на

²¹ М. Качмар М. Переспіви літургійних текстів ірмосів у творчості Григорія Сковороди // *Українська музика*, 2023, ч. 1, с. 34; Її ж: Канон на Різдво Христове: до питання збереження редакції співаних церковнослов'янських текстів XVI–XX ст. // *Українська музика* (2021/1) с. 75–83.

²² М. Жовтобрюх. Відбиття процесу становлення фонологічної системи української літературної мови у творах Г. Сковороди // *Мовознавство* (1972/4) с. 59–70.

²³ Л. Гнатюк. Акцентуаційні особливості української редакції церковнослов'янської мови... // *Українське мовознавство* (2017/1) с. 5–17.

²⁴ Н. Пуряева. *Словник церковно-обрядової термінології* / передм. автора, відп. ред. Василь Німчук, богослов, ред. Т. Шманько. Львів: «Свічадо» 2001; Я. Мельник. *Церковнослов'янська мова. Буквар та читанка*. Львів: Манускрипт 2021; збірник: *Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій*: Матеріали Всеукр. наук. конф., Львів, 13–15 трав. 1998 р. / ред.: М. Петрович; Львів. Богослов. Акад. Львів 1998.

²⁵ Зокрема у заголовках стародруку є різночитання назв жанрів: сідалень, сідална, блаженні, блажена, світилень, світилна і т.д. Уніфікація назв жанрів потребує наступних досліджень, тому автори будуть вдячні за побажання щодо вдосконалення наступної праці в цьому напрямі.

²⁶ В. Безпалько, І. Кузьмінський. Музична спадщина Переяславського колегіуму // *Київська академія*, вип. 17, 2020, с. 99–118.

цей мелодичний зразок виконувалися у богослужінні близько десяти стихир. Тож важливо ще раз підкреслити, що Октоїх є однією з найуживаніших книг у церковній практиці, адже його репертуар виконується шість разів у повному церковному році і підпорядкований системі восьми гласів, тобто музично-співному озвученню текстів²⁷.

Зміст видання: Для публікації тексту київського Октоїха 1629 року з друкарні Спиридона Соболя було відібрано джерело, що зберігається у Національній бібліотеці ім. В. Вернадського (НБУВ, Кир.5556п²⁸), а також аркуші, яких бракує, з примірника бібліотеки Свято-Троїцької Сергієвої Лаври (Москва, від.4, №147).

Готуючи до друку видання, головну увагу ми зосередили на відібраних воскресних богослужіннях вечірні та утрєні неділі, недільних блаженних і текстів вечірні у неділю ввечері, як найпоширеніших у парафіяльній практиці. В Октоїху 1629 року ці тексти відносяться до першої частини цього стародруку, де недільні служби відокремлені від буденних: після восьми гласів недільних текстів подаються буденні тексти на щодень, а в кінці стародруку вміщені тексти євангельських стихир. Цікавим є те, що буденні тексти подані лише на один тиждень, але щодня іншого гласу. Такий зміст подібний до видань краківського 1491, вільнюського 1582 та київського 1628 р. октоїхів²⁹. Очевидно така збірка мала на меті використання при парафіяльних та катедральних храмах, де відправи відбувалися у суботу, неділю та на свята³⁰. При монастирях використовувалися октоїхи, із повними щоденними тижневими службами на вісім гласів, але стародрукованих джерел такого октоїха до

1699 року не збереглося, очевидно їх слід шукати у рукописних збірках, що містяться у каталогах³¹.

В Октоїху 1629 року є тексти, до яких подано лише інципіти, оскільки ірмоси в той час вивчалися напам'ять і за музичними нотованими книгами³², тому у книгах повних текстів богослужінь записувалися інципіти. Тож завданням видання було відібрати повні тексти ірмосів із стародруку 1723 року, який зберігає давню редакцію, а також з ірмологіону 1660 року. Прокімени доповнені із Псалтиря 1643 року³³.

Автори публікації додали також основні незмінні тексти вечірні та утрєні, взяті із Службеника 1639 року та київського видання Часослова 1625 р.³⁴, щоб таким чином цілковито відтворити богослужіння Київської Церкви XVII ст. Добираючи повні частини Вечірні та Утрєні з інших джерел, було використано таку послідовність, що відповідає сучасній літургійній практиці, а саме:

Вечірня: *Начало обичное* з Псалтиря 1643, Псалом 103 *Благослови душе моя Господа* з Часослову 1625, *Блажен муж* – вибрано зі псалмів 1-3 з приспівом Амилуя за Псалтирем 1643, Псалом 140-141 *Господи возвах* за Часословом, *звідти і Світе тихий, Сподоби Господи, Нині отпуцаєши*. Повні тексти прокімнів взято із Псалтиря.

Утрєня: шестипсалміє, *Бог Господь* із Часослову, *Поліелей* – вибрані стишки із псалмів 134-135 з приспівом Амилуя з Псалтиря, *Ангельський собор, Воскресення Христово* із Часослову, Псалом 50 із Псалтиря, Стихири по Псалмі 50 із Часослову, приспів *Честнійшу ю херувим* та Псалми *на хвалітех* із Псалтиря, *Славословіє* та тропарі після славословія із Часослову.

Видання зорієнтоване на відтворення стародрукованого Октоїха 1629 року та практики київського співу, тож друкується з доповненнями: певними частинами з інших, відібраних джерел, а саме:

³¹ Л. Гнатенко. *Слов'янська кирилична рукописна книга XIV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Каталог. Кодиколого-орфографічне дослідження. Палеографічний альбом / Л. А. Гнатенко ; редкол.: О. С. Онищенко (голова), В. В. Німчук, С. Г. Даневич (відп. секретар), Л. А. Дубровіна, Н. М. Зубкова; НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, Інститут рукопису. Київ: НБУВ 2007; Її ж: *Слов'янська кирилична рукописна книга XV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*: каталог / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) М. Ф. Дмитрієнко, Л. А. Дубровіна, Н. М. Зубкова, В. В. Німчук. Київ 2003.

³² О. Цалай-Якименко. *Київська школа музики XVII ст.* Київ, Львів, Полтава 2002.

³³ Прокімени, за такими псалмами: прокімен 1 гласу зі стишка 11 псалму, глас 3 з 95 псалму, прокімен гласу 5 з 43 псалма, прокімен глас 6 з 79 псалма, прокімен гласу 7 з 9 псалма, прокімен гласу 8 з 145 псалма.

³⁴ Електронні копії цих видань знаходяться на сайті НБУВ: <http://nbuv.gov.ua/node/30>

²⁷ Ю. Ясіновський. Кодекс Ганкенштайна як літургійний збірник: структура та зміст. *Віденський Октоїх* // *Codex Vindobonensis Slavicus 37* / Дослідження: міжнародна колективна монографія; відп. ред. Л. Гнатенко. Київ: Горбещ 2021, с. 105; Н. Сиротинська. Репертуар жанрів Октоїха в українській церковній монодії (на матеріалі комп'ютерної бази даних) // *Каліфонія*: Науковий збірник з історії церковної монодії та гімнографії, ч. 2. Львів: УКУ 2004, с. 204–213; Ch. Hannick. Le texte de l'Oktoechos // *Dimanche: Office Selon Les Huit Tons* (Ὁκτώηχος). Chevetogne 1972, p. 37–60; D. Getov, M. Yovcheva. The unedited Oktoechos Canons for Prophets and Martyrs in the Byzantine and Slavonic tradition // *Byzantinoslavica*, 66, §. 1–2, 2008, p. 139–166; H. Husmann. Hymnus und Troparion: Studien zur Geschichte der musikalischen Gattungen von Horologion und Tropologion // *Jahrbuch des Staatlichen Instituts für Musikforschung*. Preussischer Kulturbesitz 1971. Berlin 1972, S. 7–86; P. Jeffery. The Earliest Oktoechoi: The Role of Jerusalem and Palestine in the Beginning of Modal Ordering // *The Study of Medieval Chant, Paths and Bridges, East and West, In Honour of Kenneth Levy*. Woodbridge 2001, p. 147–210.

²⁸ *Октоїх*, 1629. Київ: Друкарня Спиридона Соболя, 1629. [2], 293 арк. 4°.

²⁹ Також у Віденському октоїху XII–XIV ст. є подібна структура, коли спочатку подані ірмоси недільних канонів подані, а тоді різні гласи на кожен день впродовж одного тижня // *Віденський Октоїх. Codex Vindobonensis Slavicus 37* / Дослідження... відп. ред. Л. Гнатенко. Київ: Горбещ 2021.

³⁰ S. Temcin. The Old Church Slavonic Weekly Octoechos as a Functional Equivalent of the General Menaion // *Slavistica Vilnensis* 2003 (Kalbotyra 52 (2). Vilnius 2003, p. 101–129.

- повних текстів прокимнів та псалмів із Часослова 1625 року, Київського псалтиря 1643 року, кондаків та ікосів із Львівського Октоїха 1630 та 1644 рр.
- текстів Вечірні та Утрени зі Службника, Київ 1639 р.
- ірмосів із Львівського Ірмологіону 1723 р.

Інципітарій. До видання подано **інципітарій** публікованих текстів Октоїха 1629 року, що дасть можливість продовжити досліджувати літургійну традицію Київської Церкви через зміст джерел. Інципіти укладено за жанрами (ст.– стихира, ірм. – ірмос, блаж. – блаженна, ант. – антифон, іпак. – іпаккой, бог. – богородичний, тр. – тропар) із позначеннями гласу. У співпраці з Максимом Тимо та Іваном Міщенком, було вивірено і віднайдено грецькі відповідники інципітів³⁵. Окремі ж піснеспіви не збереглися у сучасному грецькому Октоїху, тому варто продовжити досліджувати репертуар піснеспівів як у давніх грецьких джерелах, так і у співставленні з українськими стародруками: краківським 1491 року, дерманським 1604 р., львівським 1630–1644 рр.

Цікавим є те, що краківський і київський октоїхи на початку містять недільний цикл текстів на вісім гласів (включно з вечірнею у неділю ввечері), а в другій частині – буденні служби. Натомість дерманський та київський стародруки дотримуються послідовності недільної і буденної служб одна за одною, розміщених за гласами. Особливістю київського і дерманського октоїхів є відсутність текстів кондаків та ікосів після 6 пісні канону, у краківському виданні їх теж немає, але є інколи вказівка, що має бути кондак (у гласі 2), тому львівські видання є повніші. У львівському октоїху є також по три сідальних на двох катизмах утрени, в дерманському і київському – по два, а в краківському виданні – по-різному.

Відмінності трапляються також і у текстах ірмосів та тропарів між краківським виданням та пізнішими переліченими, напр. з трьох канонів на утрени другий, що присвячений хресту може різнитися (у більшості гласів), також як і стихири на хвалітех утрени та у неділю на вечірні (гласи 7 та 8). Також трапляються відмінності у перекладі окремих слів, що зустрічаємо в інципітах:

Краків 1491	Дермань 1604	Київ 1629	Львів 1644
Отроци во блазѣй вѣрѣ глас 1, пісня 7, ірмос	Отроци во благочестіи	Отроци во благочестіи	Отроци во блазѣй вѣрѣ
Таинство глас 1, пісня 9, ірмос	Таинство	Таинство	Таинство странно
Живодавное ти востаніє глас 3, стихира вечірні	Жизнодавное ти востаніє	Живодавное ти востаніє	Жизнодательное ти востаніє
Тебе исходотаившюя глас 3, стихира вечірні	Тебе исходотаившую	Тебе ходотаищу	Тебе исходотаившую
Иже поставлей горы глас 3, пісня 4, тропар	Иже поставлей горы	Иже поставлей горы	Иже поставивый горы
К тобі утренюю глас 3, пісня 5, ірмос	К тебѣ утренюю	К тебѣ утренюю	К тебѣ утренюю
Непостояннымъ огнемъ глас 3, пісня 8, ірмос	Непостояннымъ огнемъ	Непостояннымъ огнемъ	Въ непостояннѣм огни
Чины мысленія глас 3, пісня 8, тропар	Чины мысленія	Чины мысленія	Чины умныи
Подай же утѣшеніє своимъ рабомъ глас 4, стихира вечірні	Подаждѣ утѣшеніє своимъ рабомъ	Подаждѣ утѣшеніє своимъ рабомъ	Преклонися къ молению своихъ рабѣ
Вольнимъ Ти совѣтомъ, глас 4, сідальний	Своею волею распятіє	Своею волею распятіє	Вольнимъ Ти совѣтомъ
Тристоя глас 4, пісня 1, ірмос	Тристати	Тристояща	Трестаты крѣпкіа
Невъздѣланнаа нива глас 4, пісня 3, тропар	Неорана вразда	Неораная вразда	Неоранная вразда
Дайже ми умиление глас 4, стихира на веч., нд	Даруй ми умиление	Даруй ми умиление	Дажѣ ми умиление
Прѣвшедше чины глас 4, стихира на веч., нд	Привѣзшедши чины	Привозшедши чины	На мори мя плавающа
Божественное твоє разумѣвъ смотрение глас 5, пісня 4, ірмос	Божественное	Божественное твоє разумѣвъ смотрение	Божественное твоє разумѣвъ истощание
Влннѣщая бурєю глас 5, пісня 6, ірмос	Волнуется бурєю	Волнѣющаяся бурєю	Волнуется бурєю
Да плачется глас 6, пісня 5, тропар	Да рыдаєт	Да рыдаєт	Да рыдаєт
Жидовскыи глас 6, пісня 8, тропар	Іудейскыа	Іудейскія	Іудейскія
Браконеискусныя глас 7, пісня 3, тропар	Неискусомужныя	Неискусомужныя	Неискусомужныя

³⁵ Окрім інципітів текстів тропарів з канонів.